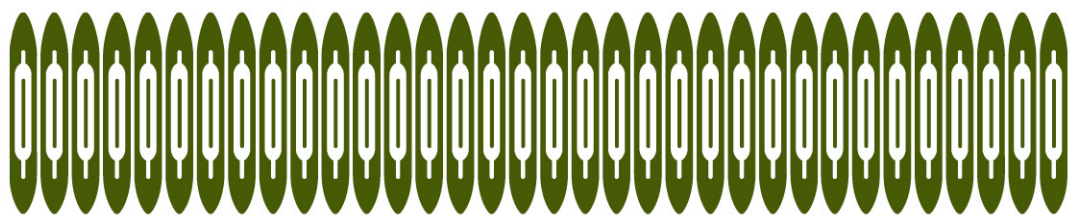

norrköpings stadsmuseum

SKOL

—
INFO

GATE UPP Å GATE NER

HANTVERKET FÖRR I TIDEN

Stadshistorisk basutställning

LÄRARHANDLEDNING

Februari 2011

GATE UPP Å GATE NER

HANTVERKET FÖRR I TIDEN

UTSTÄLLNINGEN

I vår stadshistoriska basutställning *Gate upp å gate ner* berättar vi om hantverket förr i tiden. En gång i tiden var nämligen Norrköping en betydelsefull hantverksstad. Gatunamn som Tunnbindaregatan, Garvaregatan och Skomakaregatan vittnar ännu om de många olika hantverken som bedrevs på stadsgårdarna.

Norrköping har också en lång och bred tradition av hantverk. I staden har mängder av olika hantverk utförts. Särskilt betydande var framställningen av tyg, papper, tobak och vapen samt gjutning. Tillverkningen skedde under fabriksliknande omständigheter till skillnad från exempelvis guldsmede, skrädderi och skomakeri.

Alltsedan 1600-talet har hantverkarna organiserat sig i olika skrån, ett för varje hantverk. Skråverksamheten hade man för att upprätthålla kvalitén och prissättningen inom hantverket, men den tjänade också som en slags fackförening med sjukkasse och begravningskasse. Ända fram till mitten av 1800-talet var det olagligt att verka inom skråanslutna hantverk om man inte var medlem i skrået. För att bli en särskild hantverkare började man som lärling hos en mästare i yrket. Lärlingarna lärde sig yrket samtidigt som de ofta fick slita hårt. Lärlingen blev sedan gesäll då han uppnått viss kunskapsnivå och visat prov på sin hantverksskicklighet. Gesällen kunde senare bli mästare och ta egna lärlingar.

Genom industrialiseringen under 1800-talet trängdes de traditionella hantverken undan allt mer av maskintillverkade produkter. Storskalighet och export blev den nya tidens melodi och skrånas monopol byttes mot näringsfrihet.

I utställningen finns ett 30-tal hantverksyrken representerade med sina verkstäder, verktyg och miljöer. Beträktaren får ta del av miljöer och se föremålen i sin rätta miljö. I utställningen visas också de förhållanden som hantverkarna verkade under. Här ges också stora möjligheter att jämföra dagens arbetsförhållanden med dem som rådde under 1800-talet. Utställningen ger också perspektiv på tillverkningsindustrins utveckling och ställer frågor kring varifrån våra föremål omkring oss kommer.

Vår hantverksutställning passar alla årskurser med sina tidsenliga miljöer och rikedom på föremål. Bredden öppnar upp för många frågor om industrialism, materiella förhållanden, levnadsförhållanden, historiska sociala frågor och synen på kön.

UTSTÄLLNINGEN SOM PEDAGOGISKT HJÄLPMEDEL

Gate upp å gate ner – Hantverket förr i tiden är en stadshistorisk utställning som är starkt förankrad i lokalsamhället och den lokala historien. Den lämpar sig därför väl för skolans historieundervisning. I historieämnets kursplaner är "Hemortens historia" ett uttalat studieområde. Och inom detta område ges förslag på vad som kan och bör studeras: "Vad närområdets platser, byggnader och vardagliga föremål kan berätta om barns, kvinnor och mäns levnadsvillkor under olika perioder." Vår förhoppning är att stadsmuseets utställning om Norrköpings textilhistoria ska fungera som ett pedagogiskt hjälpmedel som skapar intresse och nyfikenhet för den lokala historien, och samtidigt stärker elevernas lärandeprocess.

Utställningen lämpar sig väl för grupper i skolans alla stadier. Den kan med fördel besökas på egen hand tillsammans med en lärare. Med hjälp av denna lärarhandledning kan du som lärare förbereda dig och klassen inför besöket. I lärarhandledningen ges också förslag på pedagogiska upplägg och uppgifter som kan användas och genomföras i samband med utställningsbesöket eller efter detta.

Lärarhandledningen är tänkt som en pedagogisk hjälp till läraren så att besöket i utställningen ska bli så meningsfullt och givande som möjligt. Utgå gärna från dokumentet och anpassa övningar och fördjupningsuppgifter efter den egna gruppens förutsättningar och möjligheter samt den egna undervisningens upplägg.

BESÖK UTSTÄLLNINGEN

Vill du besöka utställningen tillsammans med din skolgrupp är det museets ordinarie öppettider som gäller: tisdag, onsdag och fredag kl 11-17, torsdag kl 11-20, lördag-söndag kl 12-17. Måndag stängt.

Museet har fri entré. Detta innebär att skolgruppen eller enskilda elever kan besöka utställningen vid flera tillfällen och att de kan jobba successivt i den och med den.

Om du hellre vill att din skolgrupp guidas i utställningen av en museipedagog kan du boka en visning. Dessa är kostnadsfria för skolgrupper från Norrköpings kommun, men är beroende på våra museipedagogers möjlighet att tidsmässigt ta emot. För skolgrupper från andra kommuner kostar visningarna 200 kr.

INFÖR BESÖKET

Förbered dina elever så att de kan få ut så mycket som möjligt av besöket. Läs gärna vårt dokument "Inför ert museibesök".

FÖRSLAG PÅ UPPGIFTER

De följande uppgifterna är tänkta att tjäna som stöd i undervisningen i samband med museibesöket. De kan användas som inspiration, ge idéer inför besöket eller användas i sin helhet. För att dina elever ska få ut så mycket som möjligt av utställningsbesöken är det viktigt att förbereda eleverna liksom att du som pedagog är väl förberedd. Använd dig av källorna för att friska upp dina kunskaper och för att kunna utnyttja utställningen maximalt i undervisningen. Genom att följa upp och knyta an till museets utställning förstärker du elevens möjlighet till kunskapsinhämtning.

Kom ihåg att utställningens delar gärna spänner över många ämnesområden vilket öppnar upp för spännande ämnesöverskridande undersökningar.

Lycka till!

Museipedagogerna vid Norrköpings stadsmuseum

FORSKA I DEN EGNA SLÄKTENS HANTVERKSTRADITIONER

Syftet med den här uppgiften är att eleven på egen hand ska få utforska sin egen släkt och sätta in resultaten i ett historiskt sammanhang. Genom detta skapar man en förståelse och ett samband mellan nutidens och dåtidens hantverk samt hur det påverkar en själv.

- Har du någon hantverkare i släkten?
- Känner du till någon död eller nu levande i släkten som är eller har varit hantverkare?
- Vad är du intresserad av för hantverk?

Låt eleverna undersöka sin släkts eller närståendes hantverkstraditioner. Låt eleverna forska fram något om den personens liv och hantverket, och därefter presentera sina resultat inför klassen. Kanske finns hantverket i utställningen? Använd museets hantverksutställning som ett historiskt bollplank i undersökningen.

Arbetet kan redovisas genom muntligt framförande, skriftligt eller varför inte genom en intervju med en hantverkare.

En bra förteckning över olika hantverksyrken kan du finna här:

<http://www.hantverk-utbildning.se/912.php>

ÅRSKURS 1-6

HANTVERKSCHARADER

Den här uppgiften förstärker elevens känsla för gestaltning och eleven får med kroppen bilda sig egna uppfattningar om ett hantverk. Uppgiften ger också tillfälle för eleven att tillgodogöra sig kunskap om hantverk förr och idag.

Låt eleverna, i grupper om 2-5 personer, undersöka hantverken i utställningen och välja ut några i hemlighet. Grupperna får sedan imitera hantverken i hantverkscharader och låta de andra grupperna gissa. Inga ord får användas.

Eventuellt kan det vara nödvändigt att undersöka hantverken utöver utställningen genom att exempelvis söka efter videoklipp på internet. En god källa kan exempelvis vara "olika hantverksyrken" i SVT:s öppna arkiv: http://svtplay.se/t/102993/oppet_arkiv men även www.youtube.com kan vara av nytta.

GÖR EN EGEN HANTVERKSUTSTÄLLNING

Denna uppgift ger eleven en möjlighet att fördjupa sig i hantverkshistoria liksom att skapa sig en förståelse för ett museums verksamhet. Det är också ett tillfälle att gestalta estetiskt och forska på ett föremål de kan relatera till.

Låt eleverna ta med ett föremål hemifrån som är tillverkat med ett visst hantverk. Eleverna får bygga en egen utställning med föremålen där de skriver en faktaruta om föremålet och hantverket bakom. Det behöver inte vara antikviteter utan vanliga föremål såsom böcker, verktyg, ljusstakar med mera.

Kanske kan föremålet tjäna som utgångspunkt för en hel släkthistoria eller som underlag för spännande historier. Elevernas föremål behöver inte vara ett autentiskt föremål utan det kan tjäna som symbol för ett hantverk, exempelvis kan en modern bok symbolisera bokbinderi. Det huvudsakliga syftet är att eleven ska förstå tillkomsten, historien och hantverket bakom ett föremål.

ÅRSKURS 7-9 SAMT GYMNASIET

DISKUSSIONSFRÅGOR

Följande diskussionsfrågor är tänkta att avtäcka kopplingen mellan äldre hantverk och dagens framställningsindustri. Hur har våra konsumtionsvanor och vårt sätt att se på genus påverkat hantverkstraditionen? Syftet är att lyfta in hantverket i en större kontext och att diskutera hur vi påverkas och genom tiderna har påverkats av föremålen vi har runt omkring oss.

Frågorna kan diskuteras i grupp eller behandlas skriftligen.

1. HUR SER HANTVERKET UT IDAG?

Vilka hantverk finns idag som du skulle ha med i utställningen om du byggde om den i framtiden?

2. MILJÖPROBLEM

Vilka effekter har vår konsumtion på ekosystemet? Hur var det förr med föremålen? Vad finns det för fördelar och nackdelar med att något är hantverksmässigt framställt lokalt liksom industriellt tillverkat på andra sidan jorden.

3. HANTVERK OCH GENUS

Hur ser hantverkstraditionen ut när det kommer till kön? Hur fungerade det gamla hantverkssamhället i förhållande till vilket kön man har? Diskutera utställningens innehåll utifrån ett genusperspektiv. Varför uppstår dessa strukturer och hur fungerade de?

HANTVERK/INDUSTRI – GÖR EN EGEN UTSTÄLLNING

Denna uppgifts syfte är att styrka elevens kännedom för äldre hantverk, design, material, funktion och historia. Genom att eleven får välja ett föremål hemifrån blir utgångspunkten något de kan relatera till och sätta i ett större sammanhang. Genom att vidga kontexten sätts föremålet i ett större historiskt sammanhang.

Låt eleverna ta med ett föremål hemifrån och sök information om dess ursprung och hur det tillverkats och brukats. Låt eleverna producera en liten utställning med beskrivande texter till varje föremål. Du avgör huruvida föremålet måste vara hantverksmässigt producerat eller industritillverkat liksom om det bör vara ett autentiskt föremål eller något som kan tjäna som symbol för studien.

Låt eleverna ställas inför frågor som:

- Är det gammalt?
- Var är det tillverkat?
- Har det funnits förr och hur tillverkades det då?
- Vilka förutsättningar behövs för framställningen av föremålet?
- Hur tillverkas det idag?
- Vilken funktion har föremålet och har det ändrats över tid?
- Är föremålet värdeladdat?

UNDERSÖK! KOSTNADER OCH HANTVERK

Med denna uppgift får eleverna fördjupa sig i hur föremål framställs och hur det påverkar oss och vår livsstil. Vi lever i en tid då tillverkningsindustrin i hög utsträckning tagit över den hantverksmässiga framställningen och där priset är en avgörande faktor. Hur påverkar det oss och produkten?

Låt eleverna ta reda på priset på två snarlika föremål, ett hantverksmässigt tillverkat och ett industritillverkat från ett låglöneland. Arbeta i grupper om 3-5 personer och låt sedan varje grupp presentera sitt föremål. Låt presentationen tjäna som underlag för en diskussion.

Exempel på kritiska frågor i undersökningen:

- Vad påverkar priset?
- Under vilka arbetsförhållanden är föremålet tillverkat?
- Vad har tillverkningen för konsekvenser för vår livsstil?
- Vad har tillverkningen för konsekvenser för tillverkarnas livsstil?
- Vad skiljer i kvalitén?
- Hur framställer vi produkter som är bra för båda parterna?

SKRIV EN NOVELL OM LIVET SOM HANTVERKARE I NORRKÖPING UNDER 1800-TALET

I denna uppgift får eleverna träna sitt historiska medvetande och omsätta det i en fiktiv historisk novell. På detta vis på eleverna sätta sig in i ett historiskt sammanhang med dess miljöer, skeenden, föremål men också det sociala livet och den mentalitet som rådde vid sekelskiftet.

"Ganz recht!" Snöflade mäster Håhl, en undersätsig man, med svart hår, kort och tätt liknande en öfver hjessan dragen hätta av ragg, samt med stora, runda nästan orörliga ögon. Fabrikörerna må väfva, bäst de gitta -; men att kladda i färgningen, det sätter jag p för."

"Jag deremot vågar anse att fabrikörerna vara i sin goda rätt att, då de sjelfva äfven färga och överskära," yttrade de L 'Hommel med eftertryck. "Om jag eller någon av mina gesäller förstå oss på dessa handteringar, så måtte vi väl i all verlden få utöva dem – bergripligtvis för egen räkning."

"Nej," skrek mäster Håhl, "det får ni alls inte! Hvert yrke för sig! Du väfver, jag färgar ullen eller klädet. Har du lärt profession, du? Har åter inte jag rest i Tyskland i öfver tre år och arbetat på de förnämsta färgerier?"

Historier från Norrköping vol. VII Hall och skrå, av Thure 1886.

Låt eleverna skriva en novell om livet som hantverkare i Norrköping vid sekelskiftet 1900. Denna uppgift kan med fördel göras i anslutning till svenskämnet. Förbered eleverna på att de ska skriva en kort novell med inspiration från utställningen. Låt eleverna anteckna intressanta fakta som de får återknyta med egen litteratur i sin novell. Novellens utförande kan vara fritt men den skulle kunna kretsa om skråverksamhet som exemplet ovan eller om det sociala livet på fritiden liksom i arbetet. Läs gärna några tidsenliga skildringar från Norrköping som väcker fantasin till liv.

PÅ FLYKT UN DAN STRAFF – SKRIV EN NOVELL

I denna övning får eleverna öva sin fantasi utefter ett givet brottstycke ur historien. Med hjälp av riktigt arkivmaterial får eleven förflytta sig in i en historisk persons liv på samhällets baksida.

Efterlysningarna nedan är hämtade ur Landshövdingeämbetets kungörelser för åren 1816-1839. Här finns små glimtar om de kriminellas liv i Norrköpings förr, situationer som många av stadens arbetare, hantverkare och arbetslösa hamnade i. Låt eleverna välja ett eller flera citat var att låta sig inspireras av till en liten novell om personerna, händelserna och platserna som nämns. Vad föranledde till notisen?

4 nov 1816. Spinnhushjonet Christina Wikström, rymde från fångföraren under transport mellan Skänninge och Norrköping.

3 maj 1817. Gossen Lars Andersson från Skövde har två gånger blivit dömd och straffad för stöld, skulle föras till Norrköpings Spinnhus, när han tog till flykten. Gossen är liten till växten med ljust hår, klädd i en gammal svart rock och grå byxor, svart hatt och stövlar utan strumpor.

29 aug 1817. Förre stadssoldaten Olof Enström, som skulle föras från Linköping till Norrköping för att rannsakas för förfalskningsbrott, har fått tillfälle att komma på flykten. Han var klädd i grön halvyllerock, blå sidenväst, blå vadmalsbyxor, vita ullstrumpor, stövlar, ljusblå klädesmössa eller klädeskaskett på huvudet.

13 maj 1817. Kvinnspersonen Anna Gertrud Månsdotter, som också kallar sig Lundberg, har vid sitt vistande i Norrköping narrat till sig kläder från livgrenadjären Canon på Sanna ägor.

19 jan 1821. Natten till den 7:de dennes stals ur Norrköpings Sjumanskammare 9815 riksdaler. Belöning på 200 riksdaler till den som kan lämna upplysningar, så att tjuven grips och medlen återfås.

Efterlysning, Uppsala den 28 december 1820. Den för delaktighet i mord, till livstidsarbete på Norrköpings Kronospinnhus dömda, Hustru Ingeborg Svensdotter, som klädd i brun vadmalsströja, randig kjol och förkläde, vita uppstrumpor, skor, blångarnslintyg, vitt huvudkläde, under transport från Karlskrona till Linköping vid nattlägerstationen i Stockatorp, Jönköpings län, fått tillfälle att komma på flykten.

5 mars 1824. 3:o Drängen Lars Petter Dahlstrand har på marknaden i Norrköping tillgripit en sedelbok med 54 riksdaler och sedan avvikit från orten.

*Kungörelse, Uppsala den 18 juli 1834 (efterlyst garvaregesäll)
Garvaregesällen Björkstедt, som har begivit sig från Norrköping till okänd ort efterlyses av Kämnrätten och förständigas att vid hämningspåföljd infinna sig inför Rätten den 15 augusti för att höras över Stadsfiskal Söderströms väckta ansvarsyrkande mot Björkstедt för våldsam överfall på Polisbetjänt Nylund.*